

**Overgenomen uit: Begijnhofkrant 42 (2013) 14 - 15
VAN BEDSTEEN TOT KERSENPITTENZAK**

Marie-Paule Peeters

Ijsbloemen op het raam bij vriesweer kennen we niet meer in onze geïsoleerde huizen met dubbele ramen en centrale verwarming. Nog geen eeuw geleden echter was de verwarming in huis een heus probleem. Onze voorouders gebruikten allerlei voorwerpen ter aanvulling van het haardvuur en later de kolenkachel. We maken even een inventaris op aan de hand van de voorwerpen waarvan er nog heel wat in het Begijnhofmuseum terug te vinden zijn.

Een voetstoofje met hartvormige gaatjes in de voetenplank.

Voetwarmers

Een van die voorwerpen is het houten *voetstoofje* met de vuurtest of lollepot erin, een meestal aardewerken hengselpot met een handvol hete houtskool. Het stoofje zelf is een houten kastje met gaten aan de bovenzijde: in een ronde vorm (1751-1800), soms met hartvormige gaatjes in de voetenplank (1801-1900), of in een hoekige uitvoering (1801-1900).

Een messing vuurketeltje

Een messing *vuurketeltje* (1701-1800) kon ook worden megedragen.

De blokvormige *voetenwarmer* in koper (1801-1900), gevuld met heet water, werd voor dezelfde doeleinden gebruikt. Daarop plaatste men dan de voeten, zodat die lekker warm werden. En gelukkig waren er voor 's nachts de bedwarmers. Slapen in een voorverwarmd bed is veel fijner dan tussen de kille lakens kruipen.

Een voetenwarmer in koper, die werd gevuld met heet water.

Bedwarmers

De oudste en eenvoudigste versie van een bedwarmer zijn de massieve *bakstenen*. In Nederlands-Limburg, Duitsland en Frankrijk, vooral dan in de Elzas en Lotharingen, werden daartoe zelfs speciale platte, geglazuurde bakstenen gebakken, de zogenaamde "*briques chauffeuses*". Soms zijn de stenen in het midden voorzien van een of twee gaten om de steen met een pook uit het vuur van de haard of kachel te kunnen halen waarin hij werd opgewarmd. Daarna werd de bedsteen in doeken gewikkeld en in bed gelegd. Ook een in het haardvuur verwarmde kei of ijzeren strijkbout kon daarvoor worden gebruikt.

De beddenpan, die werd gevuld met hete stenen of keien of gloeiende kooltjes.

Een *beddenpan* is een platronde pan of bak uit ijzer of koper met een scharnierend deksel, opengewerkt met ventilatiegaatjes. Aan deze pan is een lange metalen of houten steel bevestigd. De pan kon worden gevuld met hete stenen of keien of gloeiende kooltjes. Vlak voor het slapengaan werd de pan tussen de lakens heen en weer geschoven. Er zit zo'n lange steel aan de beddenpan, omdat de pan helemaal naar het voeteneinde in het bed geschoven moet worden. De warmte van de gloeiende houtskolen verspreidt zich doorheen het opengewerkte deksel. De houtskolen konden eventueel geparfumeerd worden en lieten dan een aangename geur achter op het linnen. Let wel: de term 'bedpan' wordt ook wel gebruikt voor de in ziekenhuizen veel gebruikte ondersteek om de ontlasting van zieke of bedlegerige patiënten in op te vangen.

De beddenpannen zijn meestal van koper, messing of tin en slechts zelden van zilver. De oudst bekende exemplaren dateren uit de 16de eeuw. Vlaamse modellen zijn meestal vervaardigd uit geel koper. Het deksel is voorzien van een gedreven of gegraveerd ornament of versierd met een stervormige ordening van gaatjes (1701-1900). De zogenaamde zesster, een zespuntige ster, is het meest voorkomende volkskunstmotief, omdat die gemakkelijk met de passer te trekken is. Het deksel sluit steeds over de pan, in tegenstelling met de Franse modellen met een inpassend deksel.

Een bedkruik uit koper die werd gevuld met warm water.

Warm water

Op het einde van de 18de eeuw is het gebruik van houtskool stilaan vervangen door warm water omwille van het brandgevaar en om de warmte langer te behouden. De beddenpan zal van dan af de weg ruimen voor de *bedkruik* of *warmwaterkruik*, een recipiënt in tin (1801-1900), koper (1801-1900), zink (1851-1950) of metaal (1901-1950), in platte en hoge vormen en waarvan de vulopening werd afgesloten met een schroefdop. Vaak waren het zelfs eenvoudigweg hergebruikte jenever- of bronwaterkruiken uit steengoed met een kurksluiting, die als bedverwarmers gebruikt werden.

Een tinnen warmwaterkruik, vooral in gebruik in de 19de eeuw.

Al deze recipiënten en kruiken werden voor het slapengaan met heet water gevuld en mee in bed genomen om de kilte uit de lakens te verdrijven. Om direct contact met het lichaam en daardoor de kans op verbranding te vermijden, werd er soms een kruikenzak over heen geschoven. De kruik geeft gedurende de nacht warmte af, waardoor het onder de dekens behaaglijk warm blijft. Tegenwoordig zijn deze warmwaterkruiken vervaardigd uit rubber of een andere flexibele, hittebestendige kunststof.

Een warmwaterkruik uit metaal, afgesloten met een schroefdop.

Moderne attributen

Centrale verwarming in woningen is tegenwoordig een vanzelfsprekendheid. Al wordt de verwarming in de slaapkamer het best 's avonds wat lager gedraaid. Nogal wat koukleumen verwarmen hun bed tegenwoordig met een elektrische deken of een kersenpittenzakje, dat opgewarmd kan worden in de magnetron. Gevaarlijk, want beide attributen hebben al dodelijke slachtoffers gemaakt. Ze kunnen immers oververhit raken en vuur vatten. Anderen delen hun bed, bij gebrek aan partner, met hun hond. Maar bedenk dan dat wie met de hond slaapt, zijn vlooiën krijgt.

Marie-Paule Peeters

Foto 's: Collectie TRAM 41